

"Գովեալ ըլլաւ"

Ընդհանուր ակնարկ:

"Ինչպիսի աշխարհ մը կ'ուզենք փոխանցել անոնց, որ մեզմէ վերջ պիտի գան, մանուկներուն որոնք կ'անին ու կը մեծնան" (160): Այս հարցումը կը հանդիսանայ "հասարակաց բարիքին" հայոյ, Ֆրանչիսկոս Պապին "Գովեալ ըլլաւ" շրջաբերականի կէտքունը, որ կը շարունակէ "այս հարցումը չի հայիր լուկ կենսալորտին, որովհետեւ կարելի չէ հարցումը ուղղել մասնակի կերպով" եւ այս մէկը կը մղէ հարցադրելու գոյութեան իմաստին եւ ընկերային կեանքի հիմքը կազմող արժէքներու մասին. Ո՞րն է մեր այս կեանքին նպատակակէտը: Ինչո՞ւ կ'աշխատինք ու կը պայքարինք: Ինչո՞ւ այս հողը պէտք ունի մեզի: Եթէ մենք մեզի չուզենք այս հիմնական հարցումները – Կը գրէ Քահանայապետը – չեմ կարծեր որ մեր բնապահպանութեան մտահոգութիւնները կրնան կարելուք արդիւններու յանգիլ:

Շրջաբերական քաղաքի բնաբանը փայտած է Սուրբ Ֆրանչիսկոս Ասիզացիի "Արարածներու օրհներգը" աշխարհահռչակ տաղէն՝ "Գովեալ ըլլաւ Տէր իմ", որուն մէջ կը նշուի թէ՛ երկիրը մեր հասարակական տունն է, ան "նաեւ քոյրի նման է՝ որուն հետ կը կիսենք մեր էութիւնը ու գեղեցիկ մօր նման՝ որ մեզ իր բազուկներուն մէջ կ'ընդունի": Մենք ալ երկրի հող եմք (Մենդոց 2,7): "Նոյնիման մեր մարմինը կազմուած է երկրի տարրերէն, որուն օդը մեզի շունչ կու տայ ու անոր ջուրը մեզ կը կենդանացնէ ու կը յագեցնէ" (2):

Այժմ, այս երկրի հողը՝ չարաշահուած եւ թալանուած կը բողբէ ու անոր ողբը կը միանայ աշխարհի բոլոր լիւրածներու ողբին: Ֆրանչիսկոս Պապը կը հրաւիրէ մտիկ ընել անոնց, խրախուսելով ամէնքէն եւ ամէն մին, անհատներ, ընտանիքներ, հասարակութիւններ, ազգեր եւ միջազգային ընտանիք, "բնապահպանողական դարձի" մը, Սուրբ Յովիաննէս Պօղոս Բ-ի արտայայտութեամբ՝ այսինքն "ուղղութիւնը փոխել", ստանձնելով յանձնառումի գեղեցկութիւնն ու պատասխանատուութիւնը "խնամելու հասարակաց օճախը":

Ֆրանչիսկոս Պապը միաժամանակ կ'ընդունի թէ "անոյ զգայնութիւն մը կ'արձանագրուի բնութեան խնամքի եւ կենսալորտի նկատմամբ, ու կը յառաջանայ անկեղծ ու ցաւալի մտահոգութիւն մը, յաչս մեր մալորակին պատահած իրադարձութիւններուն (19), օրինականացնելով յոյսի հայեացք մը որ կը յատկանշէ շրջաբերականը ու բոլորին կ'ուղղէ յստակ եւ լիայոյս պատգամ մը՝ "Մարդկութիւնը տակաւին կարողութիւնը ունի համագործակցելու հասարակաց օճախի կառուցման ի խնայիր" (13). Մարդ էակը տակաւին կարող է դրական ներդրումներ կատարել (58): Ամէն ինչ չէ կորսուած, որովհետեւ մարդ արարածները, որոնք կարող են ծայրայեղ նուաստացումի դիմել, կրնան նաեւ իրենք գիրենք գերազանցել ու վերստին ընտրել բարին ու վերակենդանանալ (205):

Ֆրանչիսկոս Պապը խօսքը կ'ուղղէ անուշադ կարողիկէ հաւատացեալներուն, վերջիւ Սուրբ Յովիաննէս Պօղոս Բ –ի խօսքերը "Քրիստոնէաները յատկապէս գիտակից են թէ արարչութեան ներքոյ եւ բնութեան ու

Արարիչին հանդէպ իրենց պարտականութիւնը մաս կը կազմէ իրենց հաւատքին (64): Ան ապա կ'առաջարկէ երկխօսութեան մէջ մտնել բոլորին հետ, մեր հասարակաց օճախին հայոյ հարցերու առընչութեամբ (3): Երկխօսութիւնը արդարեւ կը յատկանշէ շրջաբերականի բովանդակութիւնը եւ 5-րդ գլխուն մէջ կը դառնայ գործիք դիմագրաւելու եւ լուծելու հարցերը:

Ի սկզբանէ Ֆրանչիսկոս Պապը կը յիշեցնէ որ այլ "Քրիստոնէայ Եկեղեցիներ եւ հասարակութիւններ եւս – այնպէս ինչպէս այլ կրօններ – զարգացուցած են խոր մտահոգութիւն մը եւ թանկարժէք խորհրդածութիւն մը" բնապահպանութեան նիւթին շուրջ" (7): Աւելին, Քահանայապետը յստակօրէն կ'ակնարկէ անոնց ներդրումին, սկսեալ "Սիրեցեալ Բարթողոմէոս Տիեզերական Պատրիարքէն (7) որուն մասին կը խօսի 8-րդ եւ 9-րդ րդ հատուածներուն մէջ:

Նորին Սրբութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ այս յանձնառումի բոլոր դերակատարներուն – որքան անհատներուն, նոյնքան ընկերակցութիւններուն եւ իշխանութիւններուն – ընդգծելով թէ "բազմաթիւ գիտնականներու, փիլիսոփաներու, աստուածաբաններու եւ ընկերային կազմակերպութիւններու, ձեռք բերած նուաճումները, հարստացուցին Եկեղեցւոյ միտքն ու գաղափարը այս հարցին շուրջ" (7) ու ապա բոլորը կը հրաւիրէ ճանչնալու "հարստութիւնը զոր կրօնները կարող են նուիրել՝ համապարփակ բնապահպանումի եւ մարդկային ցեղին զարգացումին ի նպաստ" (62):

Շրջաբերականի ուղեգիծը բացայայտուած է 15-րդ հատուածին մէջ եւ կ'ընդլայնուի 6 գլուխներով: Մեկնելով իրավիճակի ուսումնասիրութենէն հիմնուած՝ այսօրուայ գիտական ամենալաւ նուաճումներու վրայ (Գլ. 1), Սուրբ Գիրքի եւ Եբրա-քրիստոնէական աւանդութեան միջեւ համեմատութենէն (Գլ. 2), բնորոշելով հարցին արմատը (Գլ. 3) որ կը գտնուի թեֆնոքրասկան ու մարդ էակին ինքնակառավարման ներանձնական ծայրայեղ միտումին մէջ:

Շրջաբերականի առաջարկն է (Գլ. 4) " համապարփակ բնապահպանութիւն որ կ'ընդգրկէ մարդկային եւ ընկերային ծաւալները" (137), որոնք անբաժանելիօրէն գոյուած են բնութեան հարցին հետ:

Այս հեռանկարով Ֆրանչիսկոս Պապը կ'առաջարկէ (Գլ. 5) սկիզբ տալ ուղղամիտ երկխօսութեան մը, ընկերային, տնտեսական եւ քաղաքական կեանքի ամէն մակարդակի վրայ, որ թափանցիկ որոշումներու գործընթաց մը կարգաւորէ, յիշեցնելով թէ (Գլ. 6) ոչ մէկ ծրագիր արդիւնաւէտ կրնայ ըլլալ, եթէ՝ չէ ծրագրուած կազմաւորուած եւ պատասխանատու խղճէ մը ու այս առընչութեամբ առաջարկելով զարգացումի ի սպաս գաղափարներ, դաստիարակչական, հոգեւոր, եկեղեցական, քաղաքական եւ աստուածաբանական գետնի վրայ:

Շրջաբերականը կ'աւարտի երկու աղօթքներով, մէկը նուիրուած բաժնեկցելու բոլոր անոնց հետ որոնք կը հաւատան "Մէկ Աստուծոյ՝ Հայր եւ Արարիչ" (246) եւ միւրը առաջարկուած անոնց որոնք կը դաւանին Յիսուս Քրիստոսի հաւատքը, որ յատկանշուած է " **Laudato Si – Գովեալ ըլլաս**" գովաբանութեան կերկնումներով որ կը կազմէ շրջաբերականի սկիզբն ու վերջը:

Շրջաբերականը կը բովանդակէ ապա, մի քանի գլխաւոր նիւթեր, բննարկուած՝ տարբեր տեսանկիւններէն, որուն կու տան զօրեղ միասնութիւն մը՝ "մտերմիկ գոյը ընդմէջ ազդատներուն եւ մոլորակի դիւրաբեկութեան.

Համոզումը որ աշխարհի մէջ ամէն ինչ իրարու կապուած է: Քննադատութիւն՝ այն նոր տիպարին եւ իշխանութեան նոր ձեւերուն որոնք յառաջ կու գան արուեստագիտութենէն: Հրաւեր սնտեսութեան եւ զարգացումի հասկացողութեան տարբեր ձեւեր որոնելու: Ամէն մէկ արարածի արժէքը. Բնապահպանութեան մարդկային իմաստը: Անկեղծ եւ ուղղամիտ բանավէճերու հարկաւորութիւնը: Միջազգային եւ տեղական ֆաղափականութեան ծանր պատասխանատուութիւնը: "մնացորդացի" մշակոյթը եւ կեանքի նոր ապրելակերպի առաջարկը"(16):

Գլուխ Ա. Այն ինչ որ կը կատարուի մեր տան մէջ

Այս գլուխը նկատի կ'առնէ գիտական վերջին նուաճումները կենսոլորտի նկատմամբ, իբրեւ կերպ մը՝ լսելու արարչութեան ազդակը, եւ «այն ինչ որ կը պատահի երկրի վրայ՝ փոխակերպենք անհատական տառապանքի, եւ այսպէսով նանչնանք, թէ ի՞նչն է այն նպաստը, որ իւրաքանչիւրը կրնայ մատուցանել» (19): Այսպէսով կը դիմագրաւուին «բնութեան ներկայ տագնապի տարբեր գործօնները» (15):

Կլիմայական փոփոխութիւններ – «Կլիմայական փոփոխութիւնները համերկրային խնդիր մըն է՝ կենսոլորտային, ընկերային, սնտեսական, բաշխումային եւ ֆաղափական ծանր հետեւանքներով, եւ այսօր կը կազմէ մարդկութեան առաջնահերթ մարտահրաւերներէն մին» (25): Եթէ «կլիման հասարակաց բարիք մըն է, եւ կը պատկանի բոլորին՝ բոլորին համար» (23)՝ անոր փոփոխութեան ծանրագոյն ազդեցութիւնը կը ննժ ամենէն ազատներուն վրայ. մինչ շատեր «որոնք իրենց ձեռքին մէջ ունին առաւել աղբիւրներ եւ սնտեսական ու ֆաղափական ոյժ, կ'երեւի թէ կը կենդրոնանան առաւելագոյն կերպով դիմակաւորելու խնդիրները եւ ծածկելու ախտանշանները» (26): Մեր եղբայրներու եւ քոյրերու այս ողբերգութեան արձագանգելու բացակայութիւնը, նշան մըն է թէ կարսնցուցած ենք մեր նմաններուն հանդէպ պատասխանատուութեան այն զգացողութիւնը, որուն վրայ կը հիմնուի իւրաքանչիւր ֆաղափացիական հասարակութիւն» (25):

Ջուրի խնդիրը – Քահանայապետը յստակ բռնելով կը հաստատէ, թէ՛ «ըմպելի եւ ապահով ջուրի մատչելիութիւնը մարդկային էական իրաւունք մըն է՝ հիմնական եւ տիեզերական՝ որովհետեւ կ'երաշխարկ անհատներու գոյատեւումը. եւ ասոր համար նախապայման մըն է մարդկային այլ իրաւունքներու գործադրումին»: Ազատները գրկել ջուրի մատչելիութեան իրաւունքէն՝ կը նշանակէ ուրանալ «կեանքի իրաւունքը, որ խարսխուած է անոնց անայլայլելի արժանապատուութեան մէջ» (30)

Կենսաբազմազանութեան պահպանումը – « իւրաքանչիւր տարի կ'անհետանան բուսական եւ անասնական հազարաւոր տեսակներ, որոնք այլեւս պիտի չկարենանք նանչնալ, որոնք մեր գաւակները պիտի չկարենան տեսնել՝ ցմիշտ կորուած » (34):

Բնապահպանման պարտքը – միջազգային յարաբերութիւններու բարոյականի մը շրջանակէն ներս՝ Շրջաբերականը կը նկատէ, թէ գոյութիւն ունի «իսկական 'բնապահպանումի պարտք' մը» (51),

մասնաւորապէս երկրագունդի հիւսիսի եւ հարաւի համեմատութեան մէջ: Ի տես կլիմայական փոփոխութիւններու՝ գոյութիւն ունին «տարբերակուած պատասխանատուութիւններ» (52), եւ յառաջագին երկիրներու պատասխանատուութիւնները աւելի են:

Այս հարցադրումներու խոր տարբերութիւններու գիտակցութեամբ, Ֆրանչիսկոս Քահանայապետ, խորապէս զգացուած է «յետաւերջումի թուլութենէն» ի դէմն շատ մը անհատներու եւ ժողովուրդներու ողբերգութեան: Թէեւ դրական օրինակներ չեն պակսիր (58), սակայն ան կը մատնանշէ «որոշ ընդարմացում եւ անհոգ անպատասխանատուութիւն մը» (59): Կը պակսի համապատասխան մշակոյթ մը (53) եւ տրամադրելիութիւնը՝ փոխելու ապրելակերպեր, արտադրանք եւ սպառում (59), եւ կը յորդորէ «ստեղծել կարգաւորիչ համակարգ մը, որ երաշխաւորէ բնութեան համակարգի պահպանումը» (53):

Երկրորդ Գլուխ – Արարչութեան Աւետարանը

Դիմագրաւելու համար նախորդ գլխուն մէջ նկարագրուած հարցադրումները, Ֆրանչիսկոս Քահանայապետ կը վերընթերցէ Սուրբ Գրքի պատմածները, կը մատուցանէ ընդհանուր տեսլական մը, որ կը սերի եբրա-ֆրիստոնէական աւանդութենէն եւ կ'արտայայտէ մարդկային էութեան «աւանդ պատասխանատուութիւնը» (90) արարչութեան նկատմամբ, սերտ կապը բոլոր արարածներուն միջեւ եւ այն իրականութիւնը, որ «կենսոլորտը հաւաքական բարիք մըն է, բոլոր մարդկութեան ստացուածքը եւ բոլորին պատասխանատուութիւնը» (95):

Աստուածաշունչի մէջ, «Աստուած որ կ'ազատէ եւ կը փրկէ՝ նոյնն է, որ ստեղծած է տիեզերքը: ... Անոր մէջ կը միանան գորով եւ գօրութիւն» (73): Արարչագործութեան պատմուածքը կենդանական տեղ կը գրաւէ՝ խորհրդածելու համար մարդկային էակի եւ այլ արարածներու միջեւ գոյութիւն ունեցող յարաբերութիւնը, եւ թէ ինչպէս մեղքը կը խախտէ արարչութեան միասնութեան հաւասարակշռութիւնը - «Այս պատմուածքները կ'արտայայտեն, որ մարդկային գոյութիւնը խաբսխուած է երեք հիմնական յարաբերակցութիւններու մէջ, որոնք սերտօրէն աւընջուած են – յարաբերութիւնը Աստուծոյ հետ, ընկերոջ հետ եւ երկրագունդի հետ. Շատ Աստուածաշունչի, այս երեք կենսական յարաբերութիւնները խորտակուած են, ոչ միայն մեր անձէն դուրս, այլ նաեւ մեր անձէն ներս: Այս խորտակումը մեղքն է» (66):

Ասոր համար, նոյնիսկ եթէ «երբեմն քրիստոնէաներ Սուրբ Գիրքը սխալ կերպով մեկնաբանած են, այսօր պէտք է ուժեղ կերպով մերժենք, որ Աստուծոյ պատկերին նմանութեամբ ստեղծուած ըլլալու փաստէն եւ երկիրը հպատակեցնելու պարտականութենէն, կարելի է հետեւեցնել բացարձակ իշխանութիւն մը այլ արարածներու վրայ» (67): Մարդ արարածին կը յանձնուի «երկրագունդի պարտէզը խնամելու եւ պահպանելու (հմմտ. Ծննդ Բ. 15)» պատասխանատուութիւնը (67), գիտակցելով, որ «այլ արարածներու գերագոյն նպատակը "մենք չենք": Անոնք բոլորը յառաջ կ'ընթանան մեր հետ միասին, եւ մեր միջոցաւ՝ դէպի հասարակաց նպատակը՝ դէպի Աստուած» (83):

Մարդկային էակը տիեզերքի տէրը չէ խօսքը՝ «չի նշանակեր հաւասար դարձնել բոլոր կենդանի էակները եւ կարգել անոնցմէ անոնց յատկանշական արժէքը» որ գիրենք կը բնորոշէ. եւ «ոչ ալ կ'ընդգրկէ երկրագունդի աստուածացումը, որ մեզ կը գրկէ մեր կոչումէն՝ համագործակցիլ անոր հետ եւ պահպանել անոր դիրքաբեկութիւնը» (90): Այս հեռանկարով, «Իւրաքանչիւր վատ վերաբերմունք որեւէ արարածի հանդէպ՝ հակառակ է մարդկային արժանապատուութեան, » (92), եւ «չի կրնար գոյութիւն ունենալ վաւերական մտերմիկ միութեան զգացում մը բնութեան այլ էակներու հետ, եթէ միեւնոյն ժամանակ չկայ բնութիւն սրտին մէջ, կարեկցութիւն եւ մտահոգութիւն մարդկային էակներու հանդէպ» (91): Կարիքը կայ տիեզերական հաղորդակցութեան գիտակցելու թէ՛ «մենք՝ տիեզերքի բոլոր էակներս, որ ստեղծուած ենք նոյն Հօր կողմէ՝ միացած ենք անտեսանելի կապերով եւ կը կազմենք կերպով մը տիեզերական ընտանիք մը, որ մեզ կը մղէ սրբազան յարգանքի մը՝ սիրալիր եւ համեստ» (89):

Այս գլուխը կ'եզրափակէ քրիստոնէական յայտնութեան սիրտը – «երկրաւոր Յիսուս, աշխարհի հանդէպ յոյժ շօտափելի եւ սիրալիր յայտնութեամբ՝ յարուցեալ է եւ փառաւորեալ, եւ ներկայ բոլոր արարչութեան մէջ՝ իր տիեզերական տէրութեամբ» (100):

Երրորդ Գլուխ – Բնութեան համակարգի տագնապի մարդկային արմատը

Այս գլուխը կը ներկայացնէ վերլուծում մը ներկայ վիճակին՝ «հանչնալու՝ ոչ միայն ախտանշանները, այլ նաեւ աւելի խոր պատճառները» (15)՝ փիլիսոփայութեան եւ մարդկային գիտութիւններու հետ կատարուած երկխօսութեամբ:

Այս գլխուն առաջին յեռակէտն է՝ կատարել խորհրդածութիւններ արհեստաբանութեան վրայ – Սրբազան Պապը այդ մարզին ներս երախտագիտութեամբ կը հանչնայ կեանքի պայմաններու բարելաման դրութիւնը (102-103), սակայն ան կու տայ «անոնց որոնք կը պահեն գիտակցութիւնը եւ առաւելապէս տնտեսական ոյժը՝ շահագործելու տպաւորիչ իշխանութիւն մը՝ մարդկային սեռի եւ ամբողջ աշխարհի վրայ» (104): "Թեքնոքրաթիք" իշխանութեան տրամաբանութիւնն է, որ կ'առաջնորդէ կործանելու բնութիւնը եւ չարաշահել անհատները եւ ամենէն տկար ժողովուրդները: «Թեքնոքրաթիք հարացոյցը կը միտի սեփական իշխանութիւնը գործադրելու նաեւ տնտեսութեան եւ քաղաքականութեան վրայ» (109), արգելք հանդիսանալով, որ հանչնանք, թէ «շուկան առանձին՝ չերաշխարհէր մարդկային ամբողջական զարգացումը եւ ընկերային ընդգրկումը» (109):

Արդէն արմատին վրայ կը կատարուի ներկայ ժամանակաշրջանի չափազանցուած մարդակենդանութեան ախտանախոսումը (116) – մարդկային էակը այլեւս չի հանչնար իր սեփական հեզքիտ դիրքը աշխարհի հանդէպ, եւ կ'որդեգրէ ինքնավիայութեան դիրք մը, կենդանացած բացառապէս իր անձին եւ սեփական ոյժին վրայ: Ասկէ կը հետեւի «գործածէ եւ շարտէ» վարուելակերպի տրամաբանութիւն մը, արդարացնելով՝ վատնումի իւրաքանչիւր կերպ, ըլլա՛յ կենսալորտային եւ կամ մարդկային. այսինքն՝ կը վարուի մարդուն եւ բնութեան հետ որպէս պարզ առարկաներ եւ կը հասնի իշխանութեան բիւրաւոր կերպերու: Այս

տրամաբանութիւնն է, որ կ'առաջնորդէ շահագործելու երեխաները, լճելու տարիքաւորները, ուրիշները նուազեցնելու ստրկութեան աստիճանի, գերագնահատելու շուկայի եւ ինքնակառավարման կարողականութիւնը, գործածելու մարդկային էակները, վաճառելու անասուններու մորթը, որոնք ոչնչացումը համբուն վրայ կը գտնուին եւ կատարելու «արիւնալի ադամանդներու» վաճառք: Աիկա շատ մը "մաֆիաներու" տրամաբանութիւնն է, մարմնի գործարաններու եւ թմրանիւթի վաճառքի տրամաբանութիւնը, եւ կամ անծին երեխաներու վիժումի տրամաբանութիւնը, որովհետեւ անոնք չեն համապատասխաներ ծնողներու ծրագիրներուն: (123)

Այս լայսին տակ, շրջաբերականը կը դիմագրաւէ այսօրուան աշխարհի երկու հիմնական խնդիրներ: Նախ եւ առաջ՝ աշխատանքը – բնապահպանման ամբողջականութեան որեւէ գործադրումի մէջ, որ չի բացառեր մարդկային էակը, անհրաժեշտ է ներգրաւել աշխատանքի արժէքը» (124), այսպէս գործիչնակ «յոյժ հորի արարք մըն է՝ հրաժարիլ ներդրում կատարելէ անհատներու վրայ՝ անմիջական շահ ձեռք բերելու նպատակով» (128):

Երկրորդը կը հայի գիտական յառաջդիմութեան սահմաններուն, ուր Սրբազան Պապը յստակ կերպով կ'անդրադառնայ ծինային հարտարագիտութեամբ փոփոխուած մարմիններու (132-136), որ «բարդ նկարագիր ունեցող հարց մըն է» (134): Չնայած որ «որոշ շրջաններու մէջ անոնց գործածութիւնը՝ յառաջ բերած է, անտեսական ան մը, որ նպաստած է լուծելու որոշ խնդիրներ, սակայն երեւան կու գան նշանակալից դժուարութիւններ, որոնք պէտք չէ նուազ նկատուին» (134), սկսեալ «սակաւ անհատներու ձեռքին մէջ պտղաբեր հողերու կենդրոնացումէն» (134): Ֆրանչիսկո Պապ կը մտածէ յատկապէս փոքր արտադրողներու եւ գիւղական աշխատաւորներու, կենսաբազմազանութեան եւ կենսոլորտի համակարգի ցանցի մասին: Հետեւաբար հարկաւոր է «գիտական եւ ընկերային բանավէճ մը, որ ըլլայ պատասխանատու եւ ծաւալուն, առակ՝ նկատի առնելու բոլոր տրամադրելի տեղեկութիւնները, եւ վերջապէս իրերը յորջորջել իրենց անունով», սկսելով «ինքնավար եւ միջառարկայական մասնագիտութեամբ» (135):

Չորրորդ Գլուխ - Համապարփակ բնապահպանութիւն

Ներկայացուած շրջաբերականի կորիզը կը կազմէ համապարփակ բնապահպանութիւնը՝ որպէս տիպար արդարութեան: Բնապահպանութիւն մը "որ կ'ամբողջացնէ մարդ արարածի այս աշխարհի մէջ գրաւած տեղը, ինչպէս նաեւ՝ գայն շրջապատող իրականութեան յարաբերութիւնները: (15): Հետեւաբար. "բնութիւնը չենք կրնար նկատել իբրեւ մեզմէ անջատ իրականութիւն մը, եւ կամ իբր լոկ շրջագիծ մը մեր կեանքին"(139): Այս, ի գորտ է մեր կեանքին տարբեր մարզերուն մէջ. տնտեսութեան եւ քաղաքականութեան, գաղափար մշակոյթներու՝ յատկապէս ամենէն վտանգուածներուն մէջ, եւ նոյնիսկ մեր ասօրեայի իւրաքանչիւր բոլորէին :

Ամբողջականութեան հեռանկարը կը ներփակէ նաեւ հաստատութիւններու բնատնտեսութիւն մը՝ «Եթէ ամէն ինչ յարաբերութեան մէջ է, հասարակութեան մը հաստատութիւններու առողջական վիճակը իր հետեւանքներն ունի կենսոլորտի եւ մարդկային կեանքի որակին նկատմամբ :

“Զօրակցութեան եւ ֆազաֆազիական բարեկամութեան իւրաքանչիւր վնաս, պատճառ կը հանդիսանայ կենսոլորտային վնասներու”(142)

Ֆրանչիսկոս Պապ՝ բազմաթիւ շօտափելի օրինակներով կ'ընդգծէ իր կարծիքը, մասնաճեղքով կապակցութիւնը կենսոլորտային ու մարդկային հարցերու միջեւ որ երբեք կարելի չէ իրարմէ խզել:

Այսպէս «կենսոլորտային խնդիրներու վերլուծումը անբաժանելի է մարդկային, ընտանեկան, աշխատանքային, ֆազաֆազիական եւ իւրաքանչիւր անհատի ինքնայարաբերութեան միջավայրերու վերլուծումէն”(141) որովհետեւ “չկան երկու անջատ տագնապներ, մէկը կենսոլորտային, միւսը՝ ընկերային, այլ լոկ՝ մէկ խրթին ընկերակենսոլորտային տագնապ մը”: (139)

Այս համապարփակ բնապահպանութիւնը “անբաժան է” հասարակաց բարիքի սահմանումէն”(156) որ պէտք է ըմբռնուի՝ շօտափելի կերպով, այսօրուան պայմաններուն մէջ, ուր կան բազմաթիւ անհաւասարութիւններ. եւ միշտ աւելի բազմաթիւ են այն անհատները, որոնք անտեսուած եւ զրկուած են մարդկային հիմնական իրաւունքներէն” : Յանձնառու ըլլալ հասարակաց բարիքին համար կը նշանակէ՝ կատարել գորակցական ընտրանքներ, հիմնուած ամենէն ազատներուն նախընտրութեան տարբերակի վրայ”(158)

Այս՝ լատգոյն կերպն է, յաջորդ սերունդներուն թողելու պաշտպանելի աշխարհ մը, ոչ թէ լոկ խօսքերով, այլ՝ այսօրուան ազատներու հանդէպ ցուցաբերած հոգատարութեան յանձնառութեամբ, ինչպէս կ'ընդգծէր արդէն Պենետիկոս ԺԶ ֆահանայապետը. “միջսերնդային հաւատարիմ գորակցութենէն աւելի՝ պէտք է երկրորդել բարոյական շտապ հարկաւորութիւնը նորագէտ համասերնդային գորակցութեան : (162)

Համապարփակ բնապահպանութիւնը կը նպաստէ նաեւ աւերակա կեանքին, որուն շրջաբերակները յատուկ ուշադրութիւն կը դարձնէ, յատկապէս ֆազաֆազիական շրջանակէն ներս :

Մարդկային էակը մեծ կարողականութիւն ունի յարմարելու , եւ “հիանալի է ստեղծագործական կարողութիւնն ու առատածեղութիւնը այն անհատներուն եւ խմբակներուն որոնք կարող են խորտակել կենսոլորտի սահմանները, սորվելով կողմնորոշել իրենց գոյութիւնը անկանոնութեան եւ անորոշութեան ընդմէջէն”(148): Հետեւաբար վաւերական զարգացում մը կը նախատեսէ մարդկային կեանքի համապարփակ բարելաւում մը՝ ինչպէս հասարակաց տարածքներու, բնակութիւններու փոխադրական միջոցներ, եւն. (150-154)

Նաեւ մեր մարմինը մեզ կը դնէ ուղիղ յարաբերութեան մէջ, կենսոլորտի եւ այլ կենդանի էակներու հետ:

Անհատական մարմնի ընկալումը՝ իբր Աստուծոյ պարգեւը հարկաւոր է, ընկալելու եւ ընդունելու իբր Հօր պարգեւը՝ ամբողջ աշխարհին եւ իբր հասարակութեան տունը. Մինչ անհատական մարմնի վրայ տիրապետելու տրամաբանութիւն մը երբեմն կը փոխակերպուի խիստ տիրապետութեան տրամաբանութեան: (155)

Հինգերորդ Գլուխ "Կողմնորոշումի եւ գործելակերպի ուղեգիծեր".

Այս գլուխը, կը հարցադրէ թէ ի՞նչ կրնանք կամ ի՞նչ պէտք է ընենք: Վերլուծումները բաւարար չեն: Կը պահանջուի "երկիսուսութիւն եւ գործ որոնք կը ներգրաւեն" ըլլայ մեզմէ իւրաքանչիւրը՝ ըլլայ միջազգային ֆաղափականութիւնը" (15) եւ մեզ կ'օգնեն դուրս գալու ինքնակործանումի պարոյրէն, որուն մէջ սուգուած ենք (163):

Ֆրանչիսկոս ֆահանայապետի համար, անխուսափելի է որ շօտափելի ուղեւորութիւններու կառուցումը չդիմագրաւուի գաղափարախօսական, մակերեսային եւ մասնակի կերպով:

Ասոր համար անհրաժեշտ է երկիսուսութիւնը. բացատրութիւն մը՝ որ գործածուած է այս գլխուն իւրաքանչիւր բաժնին մէջ:

Ըստ Ֆրանչիսկոս Պապին "բանավէճեր կան, ուր կարելի է գտնել համաձայնութիւն մը Եկեղեցին չի ձգտիր սահմանել գիտական հարցերը, եւ ոչ ալ փոխարինել ֆաղափականութիւնը, սակայն "կը հրաւիրեմ անկեղծ եւ թափանցիկ վիճաբանութեան մը, որպէսզի մասնաշատակ հարկաւորութիւնները եւ գաղափարախօսութիւնները չվնասեն հասարակաց բարիքին":(188)

Ասոր հիման վրայ, Ֆրանչիսկոս Պապը չի զգուշանար ծանր դատողութիւն բանաձեւելու միջազգային ժամանակակից ուժաբանութիւններու նկատմամբ:

Ան կը գրէ՝ "Այս վերջին տարիներու ընթացքի կենսալորտի հայոյ միջազգային վեհաժողովները չպատասխանեցին մեր ակնկալութիւններուն՝ ֆաղափական վիճիւններու բացակայութեան պատճառաւ, չի կրցան հասնիլ կենսալորտի հայոյ իսկապէս իմաստալից եւ զօրեղ համաձայնութիւններու"(166):

Եւ հարց կու տայ. " ինչո՞ւ համար, այսօր, պէտք է պահպանել իշխանութիւն մը, որ պիտի յիշուի իր միջամտութեան անկարողութեամբ, երբ, հարկաւոր եւ շտապ էր գայն իրագործելը:"(57)

Կարիքը կայ, ինչպէս նախորդ ֆահանայապետերը յաճախ կրկնած են՝ "pacem in terris" փաստաթուղթէն սկսեալ, համապարփակ կառավարութեան արդիւնաւոր ձեւերու եւ միջոցներու (175)", կարիքը ունինք համաձայնութեան մը՝ հայոյ կառավարման վարչաձեւերուն, համապարփակ հասարակաց բարիքներու բոլոր մարգերէն նկատմամբ": (174)

Նկատի առնելով՝ որ կենսալորտային պահպանումը չի կրնար երաշխաւորուիլ հիմնուելով լոկ նիւթական շահաբեր կամ արդիւնաբեր հաշուետուութեան վրայ(175):

Կենսալորտը այն բարիքներէն մին է, որ վաճարական դրութիւնները ի վիճակի չեն պաշտպանել եւ համեմատաբար զարգացնել (190):

Այս գլուխին մէջ Ֆրանչիսկոս Պապ յաճախ կ'ընդգծէ պարկեշտ եւ թափանցիկ որոշումներու յառաջխաղացումի զարգացումը, որպէսզի եզրակացուի թէ ֆաղափական եւ գործակալական ծրագիրներու ընդմէջէն, որ մէկը ի վիճակի է առաջնորդել դէպի նշանակալիտ համապարփակ զարգացում (185): Յատկապէս՝ նոր ծրագրի մը կենսալորտային ազդեցութեան ուսումնասիրութիւնը " կարիքն ունի ֆաղափական թափանցիկ յառաջխաղացումի, ենթարկուած՝ երկիսուսութեան, մինչ՝ կաշառակերութիւնը որ

կը ծածկէ կենսոլորտային հարցի ծրագիրը, փոխարէն՝ հաճութիւններուն , որոնք յաճախ կ'առաջնորդեն երկդիմի համաձայնութիւններու որոնք կը խուսափին տեղեկացնելու պատասխանատուութիւնէն եւ խոր բանակցութիւններու պարտականութիւնէն :(182)

Նժմարելի է Ֆրանչիսկոս Պապի կոչը՝ ուղղուած քաղաքական անձնաւորութիւններուն որպէսզի վերացուն ժամանակակից՝ արդիւնաբերութեան եւ անմիջականութեան տիրապետող տրամաբանութիւնները(181)՝ Ֆրանչիսկոս Պապը կը գրէ “ եթէ քաջութիւնը ունենայ գործելու, դարձեալ պիտի կարողանայ քանակաւ արժանապատուութիւնը որ Աստուած անոր պարգեւէց՝ որպէս անձ եւ այս պատմութեան մէջ իր անցքէն ետք պիտի թողու վեհանձն պատասխանատուութեան վկայութիւն մը” (181):

Վեցերորդ գլուխ - Դաստիարակչութիւն եւ բնագոյնականութեան հոգեւորականութիւն:

Շրջաբերականի վերջին գլուխը կ'ուղղուի բնագոյնական "ապաշխարութեան - դարձին", որուն կը հրաւիրէ շրջաբերականը:

Մշակութային տագնապներու արմատները կ'աճին խորութեան մէջ եւ դիրքին չէ վերածեալուրէլ սովորութիւններն ու վարուելակերպերը: Դաստիարակութիւնն ու կազմաւորումը կը մնան կեդրոնական մարտահրաւէրներ. "Իւրաքանչիւր փոփոխութիւն պէտք ունի պատճառաբանութիւններու եւ դաստիարակչական ուղեւորութեան"(15). Ինչպէս պարփակուած են բոլոր դաստիարակչական մարզերը՝ առաջնահերթ կարգին "դպրոցը, ընտանիքը, հաղորդամիջոցները եւ կրօնուսուցումը": (213)

Մեկնակէտն է "ձգտիլ կեանքի այլ ապրելակերպի մը", (203-208) որ առիթ կու տայ նաեւ "առողջ բանեցում կատարել՝ անոնց որոնց ձեռքերուն մէջ է քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական աշխարհի իշխանութիւնը":(206)

Այս է այն ինչ որ կը պատահի երբ՝ "սպառողներու" ընտրանքները կը կարողանան "փոխել գործարարներուն վարուելակերպը՝ զանոնք մղելով նկատի առնելու կենսոլորտի մօտեցումը եւ արտադրութեան տիպարները:(206)

Կարելի չէ արժէքագրել կենսոլորտային դաստիարակչութեան ընթացքներու կարեւորութիւնը, որոնք կարող են ազդել առօրեայ սովորութիւններուն վրայ, սկսեալ ջուրի գործածութեան նուազեցումէն, աղբերու տարբերակուած հաւաքէն ու մինչեւ "անօգտակար լոյսերը մարելէն": (211)

Համապարփակ բնագոյնականութիւնը կարելի է նաեւ՝ ամենօրեայ պարզ ժեստերով, որոնց ընդմէջէն կ'ընդմիջենք բռնութեան, շահագործումի եւ եսասիրութեան տրամաբանութիւնը:(230)

Այս բոլորը՝ աւելի պարզ կ'ըլլայ, մեկնելով հայեցողական նայուածքէն որ յառաջ կու գայ՝ հաւատքէն: "Հաւատացեալին համար, աշխարհը չի դիտուիր դուրսէն այլ ներսէն, ընդունելով այն կապերը՝ որոնցմով "Հայրը, մեզ միացուց բոլոր էակներուն". Ու նաեւ՝ Աստուծոյ իւրաքանչիւր հաւատացեալի

ճնորհած իւրայատուկ կարողութիւնները զարգացնելով է որ բնապահպանողական "ապաշխարութիւնը" մեզ կ'առաջնորդէ զարգացնելու ստեղծագործութիւնն ու եռանդը (220)

Հաս' կը գտնենք "Աւետարանի Ուրախութիւն - Evangelii Gaudium" յորպորագիրի առաջարկը: Ժուժկալութիւնը, ազատութեամբ եւ գիտակցաբար ապրուած' ազատարար է", (223) այնպէս ինչպէս "Երջանկութեան պահանջն է գիտնալ սահմանել մեզ շունչնոյ որոշ անհրաժեշտութիւններ, արամադիր ըլլալու համար կեանքի ընծայած բազմազան կարելիութիւններուն դիմաց (223), այս ձեռով կարելի կ'ըլլայ դարձեալ հասկնալ որ կարիքը ունինք մէկը միւսին եւ որ պատասխանատուութիւն մը ունինք ուրիշներու եւ աշխարհին հանդէպ, եւ թէ կ'արժէ բարի եւ պարկեշտ ըլլալ: (229)

Սուրբերը մեզ կ'առաջնորդեն այս ուղեւորութեան մէջ: "Սուրբ Ֆրանչիսկոս" որ յոնախ նշուած է, լաւագոյն տիպարն է ամենէն տկարին հանդէպ խնամակալութեան' եւ ուրախութեամբ ապրուած համապարփակ բնապահպանութեան" (10) Տիպար` թէ որքանով " անբաժան են բնութեան հանդէպ մտահոգութիւնը, ազատներու նկատմամբ արդարութիւնը, ընկերութեան մէջ յանձնառումը եւ ներքին խաղաղութիւնը:(10)

Շրջաբերականը սակայն կը յիշէ նաեւ Սուրբ Պենետիկոսոս, Լիզիէօյի Սրբուհի Թերեզան եւ երանելի Շարլ Տը Ֆուֆօն

"Գովեալ ըլլաս" շրջաբերական թուղթէն անդին, "Խղի ֆննութիւնը", այն միջոցը գոր էկեղեցին միշտ առաջարկած է մեր կեանքը կողմնորոշելու' Տիրոջ հետ յարաբերութեան լոյսին ներքեւ, պէտք է ներփակել նոր ծառայ մը, նկատի առնելով ոչ միայն թէ ինչպէս ապրուած է Աստուծոյ, ուրիշներու եւ իր անձին հետ հաղորդութիւնը, այլեւ` բոլոր արարչութեան եւ բնութեան հետ կապը:

ՅՈՒՑԱԿ

Գովեալ ըլլաս Տէր Իմ (1-2)

Այս աշխարհի ոչ մէկ բան անտրաբեր է մեզ համար (3-6)

Միեւնոյն մտահոգութեամբ միացած (7-9)

Ասիգացիի Սուրբ Ֆրանչիսկոսը (10-12)

Իմ կոչս (13-16)

Գլուխ Առաջին

Այն ինչ որ մեր տունին կը պատահի (17-61)

1 - Ապակահոգութիւն եւ կլիմայական փոփոխութիւններ (20-26)

Ապականություն, մնացորդացի մշակույթ եւ աղբ (20-22)

Կլիման որպէս հասարակաց բարիք (23-26)

2 - Ջուրի խնդիրը (27-31)

3- Կենսանաբազմազանութեան կորուստը (32-42)

4 - Մարդկային կեանքի որակի վատթարացումը եւ ընկերային անկում (43-47)

5 - Մոլորակային անհաւասարութիւն (48-52)

6 - Յետաքջումի թուլութիւն (53-59)

7 - Գաղափարներու բազմազանութիւն (60-61)

Գլուխ Երկրորդ

Արարչութեան Աւետարանը (62-100)

1 - Հաւատքի ընծայած լոյսը (63-64)

2 - Սուրբ գիրքի պատմութիւններու իմաստութիւնը (65 – 75)

3 -Տիեզերքի խորհուրդը (76 – 83)

4 – Իւրաքանչիւր արարածի պատգամը համայն արարչագործութեան ներդաշնակութեան ներքոյ (84-88)

5 - Տիեզերական հաղորդութիւն (89-92)

6 - Բարիքներու հասարակական նպատակակէտ (93-95)

7 - Յիսուսի Հայեացքը (96-100)

Գլուխ Երրորդ

Բնութեան Համակարգի նգնաժամի մարդկային արմատները (101-136)

1 - Արուեստագիտութիւն. Ստեղծագործութիւն եւ իշխանութիւն (102-105)

2 - Թեֆնոքրափ տիպարի համաշխարհայնացումը (106-114)

3 Արդի մարդաբանակերպողականութեան նգնաժամն ու անոր հետեւանքները (115-136)

Գործնական յարաբերականութիւնը (122-123)

Աշխատանքը պաշտպանելու հարկաւորութիւնը (124-139)

Կենսաբանութեան նորարարումը սկսեալ հետազոտութենէն (130-136)

Գլուխ Չորրորդ

Համապարփակ բնապահպանութիւն (137-62)

1 – Կենսոլորտային, սնտեսական եւ ընկերային բնապահպանութիւն (138-142)

2 - Մշակութային բնապահպանութիւն (143-146)

3 - Անօրեայի բնապահպանութիւն (147-155)

4 - Հասարակաց բարիքի սկզբունքը (156-158)

5 - Սերունդներու միջեւ արդարութիւնը (159-162)

Գլուխ Հինգերորդ

Կողմնորոշումի եւ գործելակերպի ուղեգիծեր (163-201)

- 1 - Բնապահպանութեան մասին երկխօսութիւնը միջազգային ֆալաֆականութեան մէջ (164-175)
- 2 - Երկխօսութիւն ի սպաս ազգային եւ տեղական նոր ֆալաֆականութիւններու (176-181)
- 3 - Երկխօսութիւն եւ թափանցիկութիւն որոշումներու գործընթացին մէջ (182-188)
- 4 - Քաղաքականութիւն եւ սնտեսութիւնը երկխօսութեան մէջ, մարդկային ամբողջականութեան ի խնդիր (189-198)
- 5 - Կրօնները գիտութիւններու հետ երկխօսութեան մէջ (199-201)

Վեցերորդ գլուխ

Բնապահպանութեան հոգեւորութիւն եւ դաստիարակութիւն (202-246)

- 1 - Դիմել կեանքի նոր ապրելակերպի (201-208)
- 2 - Դաստիարակել՝ ի սպաս մարդկութեան եւ բնութեան միջեւ դաշինքի (209-2015)
- 3 - Բնապահպանողական դարձը (216-221)
- 4 - Երջանկութիւն եւ խաղաղութիւն (222-227)
- 5 - Քաղաքական եւ ֆալաֆացիական սէր (228-232)
- 6 - Խորհուրդներու նշանները եւ հանգիստի տօնակատարութիւն (233-237)
- 7 - Սուրբ Երրորդութիւնը եւ արարածներու միջեւ յարաբերութիւնը (238-240)
- 8 - Համայն արարչութեան Թագուհին (241-242)
- 9 - Արեւէն անդին (243-246)

Աղօթք մեր երկրին համար

Արարչութեան հետ Քրիստոնէական աղօթք